

μερῶν καὶ 25 ἑκατοστῶν (365, ¹⁰⁰/₂₅), ἀλλὰ μόνον 365 ἡμ. καὶ 242217, τούτεστι 365 ἡμερῶν, 5 ὥρων, 48 πρώτων λεπτῶν, 47 δευτέρων λεπτῶν καὶ ἡμίσεος.

Ὅτω τὸ Ἰουλιανὸν ἔτος εἶναι μεγαλειότερον τοῦ ἀληθοῦς κατὰ 41 πρώτα λεπτά, 42 δευτέρα καὶ ἡμισυ. Ἡ μικρὰ αὕτη διαφορὰ ἐπιπροσθεμένη μετὰ 129 ἔτη ἀποτελεῖ μίαν ἡμέραν ἐπομένως τὸ Ἰουλιανὸν ἔτος θέλει μένει ὅπως τοῦ ἀληθοῦς κατὰ μίαν ἡμέραν, ἥτοι θέλει ἀρχίζει κατὰ μίαν ἡμέραν βραδύτερον. Ἀπὸ δὲ 325 μ. Χρ.—ὅτε συνεκροτήθη ἡ ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμένη Ἰνὰ Σύνοδος ἵνα προσδιορίσῃ διὰ τὴν μεταβλητὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα σταθερὸν κανόνα, ὅστις ὑπέθετεν ὅτι ἡ ἑαρινὴ ἰσημερία θέλει συμβαίνει πάντοτε τὴν 21 Μαρτίου, ὡς καὶ κατὰ τὸ 325—μέχρι τῆς δεκάτης ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος ἡ ἀνωτέρω διαφορὰ ἀπετέλεσε 10 ἡμέρας, ἡ δὲ ἑαρινὴ ἰσημερία συνέβη τὴν 11 Μαρτίου. Ὅθεν ὁ Πάπας Γρηγόριος ὁ XIII ἐπεχείρησε κατὰ τὸ 1582 νέαν μεταρρυθμίσαι τὴν ἐπονομασθεῖσαν Γρηγοριανὴν. Κατὰ πρῶτον ἐδιώρθωσε τὸ σφάλμα τῶν 10 ἡμερῶν, ἀποφασίσας ἵνα ἡ 5 Ὀκτωβρίου τοῦ 1582 θεωρηθῇ ὡς 15 Ὀκτωβρίου, ὅστις ἔλαβε μόνον 20 ἡμέρας, καὶ ἐκ τούτου ἡ ἑαρινὴ ἰσημερία ἐπανῆλθε κατὰ τὸ 1583 εἰς τὴν 21 Μαρτίου. Ἐπειτα ἐπειδὴ πλεονάζον κλάσμα εἰς μίαν ἑκατονταετηρίδα ἀπετέλει $\frac{3}{4}$ τῆς ἡμέρας κατὰ προσέγγισιν, ἥτοι 3 ἡμέρας εἰς 400 ἔτη, ἀπεφασίσθη νὰ παρεντίθενται εἰς 400 ἔτη 97 δίσεκτα καὶ ὄχι 100, ὡς εἰς τὸ Ἰουλιανόν, καὶ οὕτως ἀφαιροῦνται αἱ πλεονάζουσαι 3 ἡμέραι ἐν διαστήματι 400 ἐτῶν. Ὅθεν κοινὰ ἔτη θεωροῦνται πλὴν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων καὶ ἐκεῖνα, ὧν ὁ ἐκφράζων τὴν τάξιν αὐτῶν ἀριθμὸς ἔχει δύο εἰς τὸ τέλος μηδενικά ἐκτὸς ἐκεῖνων ὧν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑκατοντάδων εἶναι διαιρετὸς διὰ τοῦ 4. Οὕτως ἐκ τῶν ἐτῶν 1600, 1700, 1800, 1900 ἅτινα κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν εἶναι δίσεκτα, κατὰ τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον μόνον τὸ 1600, οὕτινος ὁ ἀριθμὸς 16 τῶν ἑκατοντάδων εἶναι διαιρετὸς διὰ 4, εἶναι τοιοῦτον, τὰ δὲ λοιπὰ κοινά. Ἐν ἔτος 2000 εἶναι ἐπίσης δίσεκτον, τὰ δὲ 2100, 2200, 2300 κοινά. Κατὰ τὰ εἰρημένα λοιπὸν ἢ μετὰ τὸ Ἰουλιανοῦ καὶ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου διαφορὰ ἦν ἀπὸ μὲν τοῦ 1582 μέχρι τοῦ 1700 ἔτους 10 ἡμερῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1700 μέχρι τοῦ 1800 ἔτους 11 ἡμερῶν καὶ ἀπὸ τοῦ 1800 μέχρι τοῦ 1900 ἔτους 12 ἡμερῶν.

Ἀληθῶς μὲν εἶναι ἡ Παπικὴ μεταρρυθμίσαι ἀκριβεστέρα τῆς τοῦ Ῥωμαίου ἀρχιερέως, ἀλλ' εἶναι καὶ ἐντελῶς ἀλάνθαστος; Δυστυχῶς ὄχι.

Καὶ ἡ Γρηγοριανὴ μεταρρυθμίσαι ὑποθέτει τὸ ἔτος μεγαλειότερον τοῦ τροπικοῦ κατὰ 283 ἑκατομμυριοστὰ τῆς ἡμέρας, ἥτοι ποσότητα ὁ-

λίγον ὑπερβαίνουσαν τὰ 24 δευτέρα λεπτά, ἡτις εἰς διάστημα 4000 ἐτῶν ἀπετέλει περίπου μίαν ἡμέραν. Ἐπομένως κατὰ τὸ ἔτος 5582 θὰ ἦναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἡ διόρθωσις τῆς ἐπισωρεύσεως τοῦ ἐλαχίστου τούτου λάθους.

Ἡ ἐν Φραγκφώρτῃ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης δεκαετίας κατέδειξε τὸ ἀνεπαρκὲς τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου διαβιβάσασα ἐκτενὴ διατριβὴν πρὸς πάσας τὰς Ἀκαδημίας τῆς ὑψηλίου, καὶ προσκλέσασα συγχρόνως τοὺς δύο ἐπιστημοτέρους ἀστρονόμους, τὸν ἐν Δόρπατ (τῆς Ῥωσσίας) Μαϊδλερ καὶ τὸν Χέιτς, ἵνα συσκεφθέντες προτείνωσι τὴν δέουσαν μεταρρυθμίσαι. Ὁ Μαϊδλερ ἐπρότεινε μετὰ τινα χρόνον τὴν ἐξῆς διόρθωσιν: Νὰ καταργηθῇ ἡ παρεμβολικὴ μέθοδος (καθ' ἣν εἰς 400 ἔτη διαγράφονται τρία Ἰουλιανὰ δίσεκτα) ἀντὶ δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 400 νὰ λαμβάνωνται ἀπὸ τοῦδε μόνον 128 ἔτη, μετὰ τὴν παρέλευσιν τῶν ὁποίων θὰ διαγράφηται ἐκάστοτε ἐν δίσεκτον ἔτος Ἀρχὴν δὲ τῆς νέας ταύτης περιόδου προτείνει τὸ ἔτος 1900. Ἀληθεύει μὲν, ὅτι καὶ ἡ νεωτέρα αὕτη διάρκεια τοῦ ἔτους εἶναι μακροτέρα τοῦ δέοντος κατὰ $\frac{3}{8}$ τοῦ δευτέρου λεπτοῦ τὸ τοιοῦτον λάθος ὁμοῦς ἀυξάνεται εἰς μίαν ἡμέραν μόλις μετὰ 216000 ἐτῶν.

Ἄς μὴ γελῶσιν οἱ ἀναγνώσται διὰ τοιαύτας λίαν λεπτολόγους τοῦ ἡμερολογίου διορθώσεις. Ἡ χρονολογία τοῦ παρελθόντος εἶναι τόσον σφαλερὰ καὶ συγκεχυμένη, ὥστε ὁ ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως χρόνος, καθ' ὃν σήμερον μετροῦμεν, εἶναι κατὰ 6 ἢ 7 ἔτη βραχύτερος τοῦ ὀρθοῦ. Ἐὰν αἱ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐκκλησιαστικαὶ Σύνοδοι ἐβασάνιζον τὸ μικρὸν ἐκεῖνον λάθος θὰ εἴχομεν ἐφέτος οὐχὶ 1878, ἀλλὰ 1884 ἢ 1885 ἀπὸ Χριστοῦ. Τούτου ἕνεκεν αἱ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Δυτικοῖς καὶ Ἀνατολικοῖς λαοῖς χρονολογία πρέπει νὰ καταργηθῶσιν, ἀντικαθιστώμεναι δι' ἑτέρου ὁμοιομόρφου καὶ ὀλιγώτερον πλῆμμελοῦς ἡμερολογίου.¹

ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

[Ἐκ τῶν τοῦ Alibert.]

Ἡ δικαιοσύνη ἀπορρέει ἐναργῶς ἐκ τοῦ ὀρμεμψύτου τῆς κοινωνίας. Ὑποκατέστη εἰς τὴν ἐν μέσῳ τῶν κοινωνικῶς συνδεδεμένων ἀνθρώπων προσωπικὴν ἐκδίκησιν εἶνε τὸ κοινὸν συμφέρον ὅπερ τὴν ὑπαγορεύει καὶ ὅπερ εἶνε ἡ μοναδικὴ αὐτῆς βᾶσις. Τὰ ἄτομα, ἅτινα συνεννοῦνται ἵνα ὑπακούωσιν εἰς τοὺς αὐτοὺς νόμους, δεφείλουσιν, ὡς τοσούτῳ συχνάκις ἐλέγχθη, νὰ ὑποστηρίζωνται ἀμοιβαίως, ὡς οἱ λίθοι οἱ εἰσερχόμενοι εἰς τὴν κατασκευὴν οἰκοδομῆς.

Ἄς μοι ἐπιτραπῇ σύγκρισις οὐχ ἥσσον δικαία ὡς ἐξηγημένη ἐκ τῶν παρατηρουμένων ἐν τῇ ζωικῇ οἰκονομίᾳ. Ὁ βίος εἶνε ἄθροισμα φαινομέ-

1. Φοιτ.

νων, διατηρούμενος διὰ τῆς συγχρόνου ἢ διαδοχικῆς ἐνεργείας πολλῶν λειτουργιῶν. Ἐὰν ὄργανόν τι ἴσταιται ἢ θάινει ἀτάκτως, τὰ λοιπὰ κινδυνεύουσι νὰ λάθωσι τὴν αὐτὴν τύχην. Οὕτω συμβαίνει καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ σώματι, ἵνα διατηρήσῃ τὴν καθολικὴν αὐτοῦ ἰσορροπίαν, ἢν ἡ δικαιοσύνη προεκήρυξε καὶ ἐτελειοποίησε.

Δικαίως ὁ Ἀριστοτέλης εἶπεν ὅτι ἐν δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσα ἀρετῆ ἐστι· διότι αὕτη δὲν ἔχει ὡς ἀντικείμενον μεμονωμένον τὸν ἄνθρωπον, ἀναφέρεται δλόκληρος πρὸς ὄφελος τῶν ὁμοίων μας. Δὲν δύνασθε νὰ κάμητε χάριν εἰς ἄτομόν τι ἐπὶ βλάβῃ τοῦ σώματος εἰς ὃ τοῦτο ἀνήκει. Αἱ ἀκτίνες τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης εἶνε ὡς ὁ ὕγιεινὸς ἀήρ τὸν ὅποιον ἀναπνέομεν· ἕκαστος ὠφελεῖται ἐξ αὐτῶν. Εἶνε ἀγαθὸν δαπάναις τοῦ ὁποίου ὅλος ὁ κόσμος ζῆ. Ἡ δικαιοσύνη εἶνε λοιπὸν ἐκεῖνο ἐκ τῶν ἠθικῶν μας προσόντων ὅπερ ἀξίζει μείζονος θαυμασμοῦ.

Ἡ παρέμβασίς τῶν νόμων εἶνε ἡ ὠραιότερα χρῆσις ἢν ὁ ἄνθρωπος ἔκαμε τῆς διανοίας του, εἶπεν ὁ Vauvenargues. Ζητοῦσι διάκρισίν τινα μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων, προσθέτει ὁ διάσημος αὐτὸς συγγραφεὺς, αὕτη εὐρέθη. Εἶνε δ' ἐκεῖνη ἣτις μᾶς κάμνει νὰ συγκατατιθέμεθα εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας μας πρὸς ἀθύρῳρον ἀπόλαυσιν τῆς ἐπιθυμομένης εὐτυχίας· εἶνε ἐκεῖνη ἣτις μᾶς θέτει ὑπὸ τὸ κράτος τῶν νόμων ἵνα μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῆς βίας. Ὅταν εἰσέρχεσθε εἰς τινα πόλιν ἢ βασιλείον καὶ βλέπετε βασιλεύουσιν ἐκεῖ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν, λέγετε καθ' ἑαυτοὺς: Εἶνε τὸ ἀποτελέσμα τῆς δικαιοσύνης· διότι τὸ ὅλον σύστημα τῶν πράξεων λαοῦ τινος πρέπει νὰ τείνῃ πρὸς εὐτυχίαν ὅλων τῶν συγκροτούντων αὐτό.

Ἐὰν ἡ εὐτυχία ἦτο ἀμετακλήτως ὁ κληρὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς· ἐὰν γεννῶμενος εὐρίσκετο αἰφνιδίως περικυκλωμένος ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ ἅτινα ἡ φύσις τῷ ἐπιφυλάττει· ἐὰν αἱ ἀνάγκαι του ἦσαν μηδαμιναὶ ἢ αἰφνης ἱκανοποιημέναι· ἐὰν ἐβλάστανεν ὡς ὁ θάμνος ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ διὰ ν' ἀρυσθῇ ἐκεῖ τροφήν κοινήν, ἢ δικαιοσύνη ἤθελεν εἶσθαι θεσπιάς δι' αὐτὸν χιμαιρικὸν ἀγαθόν. Ποτὲ δὲν θεεάθησαν οἱ κάτοικοι πόλεώς τινος ἀμφισβητοῦντες τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ὅπερ καταπαύει τὴν δίψαν αὐτῶν, ἢ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου τὰς θερμαινούσας αὐτούς. Ἡ δικαιοσύνη δὲν λογίζεται μεταξὺ τῶν ἀρετῶν ἢ διότι ἔχει δι' ἀντικείμενον τὴν προστασίαν τῆς ἰδιοκτησίας, ἢ διότι ἀπερραντός τις ἕκτασις γῆς δὲν ἀρκεῖ παντάπασιν νὰ κορέσῃ τὴν ἀπληστίαν τοῦ ἰδιοκτήτου; Ἡ δικαιοσύνη δὲν ἔχει λοιπὸν ἀξίαν ἢ διὰ τῆς ὠφελείας της, θὰ εἶπω μάλιστα, διὰ τῆς ἀνάγκης της.

Ἐὰν ἐδύναντο νὰ ἐνσταλάξωσιν ἐν τῇ καρ-

δίᾳ τοῦ ἀνθρώπου φιλανθρωπίαν ἐντελεῖ, ἀφιλοκέρδειαν δοκιμωτάτην, ἢ δικαιοσύνην ἤθελεν εἶσθαι ἐπ' ἴσης περιττή. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ ἄνθρωπος δυσπιστεῖ εὐλόγως πρὸς τοὺς ὁμοίους του· ἔχει ἀνάγκην νὰ ὑπερασπισθῇ. Φέρεται οἶονεῖ διὰ τινος κλίσεως πρὸς τὸν σφετερισμὸν· ἐντεῦθεν προέρχεται ἡ ἐπίκλησις τῆς δικαιοσύνης, ὅπως καταστήσῃ τὰς σχέσεις του ἀσφαλῆς στέρας καὶ εὐαρεστοτέρας.

Ὅπως διαθέσωμεν τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν νὰ μὴ αἰσθάνηται τὴν ἔλλειψιν τῆς δικαιοσύνης; ἔπρεπε νὰ τὴν πληρώσωμεν φιλανθρωπίας καὶ νὰ τὴν κάμωμεν ν' ἀπαρνηθῇ πᾶν προσωπικότητος αἰσθημα· διότι ἡ δικαιοσύνη δὲν εἶνε ἡ ἀξιοπρεπὴς ἀντίστασις εἰς ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν ἀνθρώπων τῶν κινουμένων ὑπὸ ἐγωϊστικῶν παθῶν· ἀλλ' οἱ λαοὶ ἀποπλανῶνται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμάρρου τοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ πάθη ἀναβράζουσιν· οἱ πολῖται διαφθείρονται· ἡ διχόνοια ἐγκαθίσταται καὶ ἡ χώρα ταρασσεται συγχρόνως ἐκ τῶν παρεκτροπῶν τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς παραλυσίας τῶν κυβερνώντων.

Ἡ δικαιοσύνη λοιπὸν κύριον ἔχει σκοπὸν ν' ἀγρυπνῇ διὰ τὴν εὐδαιμονίαν ἢν προξενεῖ ὁ κοινωνικὸς βίος, εὐδαιμονίαν ἣτις δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἄνευ τῆς ἐνώπιον τοῦ νόμου ἰσότητος ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Αὕτη ἐπίσης ἔχει ὡς ἀντικείμενον νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ὁμοίους ἡμῶν ἀπὸ τοῦ νὰ παραβαίνωσι τὰς συμβάσεις τὰς ὑπαγορευθείσας αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ ἰδίου αὐτῶν φυσικοῦ ὄργανισμοῦ. Τὸ ἀνθρώπινον γένος εἶνε τοσοῦτω κατὰ φύσιν ἀσθενῶς συγκεκροτημένον, καὶ ἐτέρωθεν αἱ διανοητικαὶ αὐτοῦ δυνάμεις ἔχουσι τὸσάυτην ἰσχὺν ἐὰν συγκριθῶσι πρὸς τὰς τῶν ζώων, ὥστε ἕνεκα τῶν δυνάμεων τούτων πρέπει κυρίως νὰ ὑποστηρίξηται ἐν τῷ κόσμῳ καὶ νὰ ἐξασφαλίζηται ἀπὸ πάσης ἐχθρικῆς προσβολῆς.

Ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν ἤθελεν ὠφελῆθῃ, μὴ χροῦμενος ἢ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ δύναμιν μόνον πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν προσβολῶν τῶν ὁμοίων του. Ἡ ἐλαχίστη ἀσθένεια, ἡ ἐλαχίστη ταραχὴ ἐπερχομένη ἐν τῷ ὄργανισμῷ του, ἤθελον τὸν κάμει ταχέως νὰ μεταμεληθῇ. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ μετατραπῇ ἡ δικαιοσύνη εἰς καθήκον δημόσιον· ἄνευ τῆς προνοίας ταύτης, οἱ ἄνθρωποι θὰ ἦσαν μετ' οὐ πολὺ θύματτα τῶν συμβατικῶν σχέσεών των. Οἱ μεγάλοι θὰ παρέβαινον τὴν πίστιν πρὸς τοὺς μικροὺς, διότι ὁ ἰσχυρότερος ὀλίγον ἀντισχεῖ ὅπως προστρέξῃ εἰς τὸ δίκαιον.

Μία τῶν μεγαλειτέρων ἀποδείξεων τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀδυναμίας εἶνε, ὅτι ἔχει ἀνάγκην νόμων διὰ νὰ ἦνε δίκαιος. Τί εἶνε τέλος ἡ κοινωνία; Συνένωσις πολιτῶν οἵτινες συννοοῦσι καὶ συγχέουσι τὰ συμφέροντά των, θέτοντες αὐτὰ ὑπὸ τὴν ἐπαγρύπνησιν τῶν αὐτῶν θεσμῶν οἵτινες ἐπιβάλλουσι καθήκοντα διὰ τὴν συντήρησιν αὐτῶν καὶ τῆς οἰκογενείας των, οἵτινες θάινου

σιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν πατρικοῦ ἀρχηγοῦ, ἐπιτετραμμένου τὴν ἱκανοποίησιν τῶν δικαίων ὄλων ἐξ ἴσου, τὴν μετὰ δικαιοσύνης διανομὴν πασῶν τῶν ὠφελειῶν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς ἰσοροπίας ἐν ταῖς ἀμοιβαίαις σχέσεσι.

Καὶ ὅμως μὴ νομίσθετε ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶνε ἀρετὴ ἐπίκτητος ἢ ἐπίπλαστος· αὕτη ἐκπηγάζει, εἶνε ἀληθὲς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ περιεσπευμένου συστήματος τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν συνδέσμου, ἀλλὰ καὶ δὲν παύει οὔσα διὰ τοῦτο οὐχ ἦσσαν αἴσθημα ἔμφυτον· διότι τὴν βλέπει τις ἀπαστρέπτουσαν αὐτομάτως ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀνθρώπων τῶν διανοηθέντων νὰ μορφώσωσιν ἐνάρετον κοινωνικὸν σύστημα. Ὅπως ἀπολαύσωσιν ὄλων τῶν πλεονεκτημάτων ἅτινα δύναται νὰ προξενήσῃ, τὴν μετεχειρίσθησαν πρὸς εὐτυχίαν καὶ ἀσφάλειαν τῶν λαῶν. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἀρχὴ τῆς δικαιοσύνης ἐδρεύει ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν. Δὲν ἐπράξχαμεν ἄλλο ἢ νὰ τὴν ἐπεκτείνωμεν καὶ νὰ τὴν παγιώσωμεν διὰ τῶν νόμων μας. Εἶνε ἀρετὴ τελεία, ἧς δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ ζητήσωμεν τὴν ἀρχὴν, ὡς δὲν δυνάμεθα νὰ ζητήσωμεν τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔρωτος, τοῦ οἴκτου καὶ τοσοῦτων ἄλλων αἰσθημάτων, ἅτινα κοσμοῦσι τὴν ἀνθρώπινον φύσιν.

Τὸ αἴσθημα τῆς δικαιοσύνης ἐνυπάρχει ἐπ' ἑσῆς ἐν τῇ ἠθικῇ ἡμῶν ὀργανώσει, καθὼς τὰ ἄλλα πάθη, οἷον τῆς φιλίας, τῆς συμπαθείας κτλ. Τέλος, οὐδεὶς ἤθελεν ὑπάρχει ὁ μὴ ἀναγνωρίζων τὴν ἀνάγκην τοῦ πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ ὁμοίου του σεβασμοῦ, τῆς μὴ καταστροφῆς τῆς γῆς, τῆς φειδοῦς τῶν ζώων ὡς καὶ τῶν δένδρων ἐκείνων ἅτινα ἡ φύσις ἐδωρήσατο ἡμῖν ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει τοῦ νὰ τρέφωμεν καὶ ἀναπτύσωμεν τὰ τέκνα. Ἡ ἠθικὴ εἶνε μία· εἶνε καὶ θὰ ἦνε σταθερῶς ἡ αὐτὴ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας· ὑπῆρξε πάντοτε ὁμοίως ἀληθὴς. Ἀρχαιοθὲν ἔσχον τὴν αὐτὴν ἀποστροφὴν κατὰ τῆς ἀκολασίας, τοῦ ἀδικήματος, τῶν ἀθαιρέτων κακώσεων κ.τ.λ. Πάντοτε ὁ ἄνθρωπος προήσπισε τὸν ὁμοίον του, ὅταν τὸν εἶδε ἀδικούμενον καὶ καταδικάζομενον.

Ἐπάρχουσιν ἀλήθειαι ἀναλλοίωτοι ἅς ἀνεύρει τις αἰετοπετὴ ἐν τῇ καρδίᾳ του, ἐφ' ὅσον ὀλίγον καὶ ἂν τὰς ζητήσῃ· αἱ ἀλήθειαι αὗται θέλουσι διαρκέσει αἰωνίως ὡς ὁ δημιουργήσας αὐτάς, ἐπ' αὐτῶν δὲ πρέπει νὰ θεμελιωθῆται ἡ νομοθεσία. Ὁ Κικέρων εἶχε βχθεῖαν γνῶσιν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Ὅταν ἔγραψε περὶ νόμων, παρήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναγκάσιον εἶνε ἰδίως νὰ μελετήσωμεν ὅ,τι ἀπαντᾷ πρὸς τοὺς φιλοσόφους τοὺς θελήσαντας νὰ καταστρέψωσι τὰς βάσεις τοῦ κοινωνικοῦ δικαίου. «Ὅσα νῦν συντόμως ψαύονται, εἶνε ἀληθῶς μεγάλα· ἀλλ' ἀπάντων ὅσα στρέφονται ἐν ταῖς συζητήσεσι τῶν λογίων ἀνδρῶν, οὐδὲν ἐστὶ τῶ ὄντι ἐξοχώτερον, ἢ τὸ νὰ κατανοηθῆ

σαφῶς ὅτι ἡμεῖς ἐγεννήθημεν πρὸς δικαιοσύνην καὶ ὅτι τὸ δίκαιον δὲν καθιέρωσεν, ἡ ἰδέα ἀλλ' ἡ φύσις.»¹

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε ὅτι πλεῖστοι ἄγριοι λαοὶ, οἵτινες δὲν ἔχουσιν ἐν τῇ γλώσσῃ των οὐδένα ὄρον ὅπως ἐκφράσωσι τὴν λέξιν νόμος, δοκιμάζουσιν οὐδὲν ἦσσαν καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις τὸ βᾶθὺ τῆς δικαιοσύνης αἴσθημα. Ἡ φύσις δὲν ἔχει ἀνάγκην λόγων ὅπως διδάξῃ τοὺς θνητούς· εἰσὶ κανόνες ὀρμέμφυτοι ὑπάρχοντες ἐν τῇ ψυχῇ μας πρὶν ἢ εὐρεθῶσιν εἰς τοὺς λόγους μας. Ἡ ἐπιστήμη τοῦ καθήκοντος εἶνε σύγχρονος τῇ δημιουργίᾳ. Ὁ νόμος ὁ ἐπιτάσων ἢ ἀπαγορεύων, ὁ ἀληθὴς καὶ ἀρχαίτυπος νόμος, ὁ φέρων ἡμᾶς πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἀποτρέπων ἀπὸ τοῦ κακοῦ, δὲν εἶνε παντάπασιν ἐπινοήσις τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, ὡς ἀποφαίνεται ὁ Κικέρων. Οὗτος δὲν λαμβάνει παντελῶς τὸν χαρακτήρα νόμου τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐγράφη, ἀλλὰ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν τὸν φέρομεν μεθ' ἡμῶν ἐν τῷ βίῳ. Εἶνε τοῦ σοφοῦ ὁ λόγος μεταποιηθεὶς εἰς κανόνα. «Νόμος ἐστὶ ὑψιστος λόγος ἐγκείμενος ἐν τῇ φύσει, ὅστις κελεύει ὅσα δέον νὰ πραχθῶσι καὶ ἀπγορεύει ὅσα ἀντίκεινται.»² Ἡ διάκρισις τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου μεταβιβάζεται λοιπὸν ἀναλλοιώτως εἰς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους ἐφ' ὅσον διαδέχονται ἀλλήλους ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἀπολαύομεν αὐτῆς ὡς τοῦ ἡλίου τῶν Ἑβραίων, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων.

Ἡ δικαιοσύνη εἶνε αἴσθημα τοσοῦτω ἔμφυτον καὶ ἀρχέτυπον, ὥστε εὐρίσκει τις ἔγνη αὐτῆς καὶ παρὰ τοῖς ἀμαθετέροις καὶ βραδύωτέροις λαοῖς, παρ' αὐτοῖς ἐκείνοις οἵτινες εἰσὶν ἄμοιροι παντὸς πολιτισμοῦ. Τὸ ἀκόλουθον περιστατικὸν εἶνε αὐθεντικόν, νωστὶς δὲ δημοσιευθὲν παρὰ τινος ὁδοιπόρου. Ἀγρίως τις εἶχε φωνεῦσαι ἐν καταστάσει ὀργῆς τὸν πατέρα ἐνὸς τῶν φίλων του. Ἐφυγοδίκησε καὶ ἀπουσίασεν ἐπὶ εἴκοσι περὶπου ἔτη. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ χρόνου τούτου ἐπέβησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν γενέθλιον αὐτοῦ γῆν. Ἄλλ' ἀπὸ πνεῦμα δικαιοσύνης κινούμενος, ὑπεχρεώθη νὰ πορευθῆ καὶ νὰ προσφέρῃ τὴν κεφαλὴν του πρὸς ἐκείνον οὔτινος εἶχε στερήσει τὸν πατέρα· οὗτος ἀπεφάσισε νὰ τὸν τρώσῃ διὰ βέλους, ἀμρότεροι δὲ ἐπίστευον ὅτι ἐκπληροῦσι τὸ ἐπιτακτικώτερον τῶν καθηκόντων.

Οὕτω λοιπὸν ὁ ὑποχρεωτικὸς χαρακτήρ τῶν ἀρχῶν τῆς ἠθικῆς ἐνυπάρχει ἐν τῇ καρδίᾳ ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς φέρει τὰς ἰδέας τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, ὡς τὸ

1. Sunt haec quidem magna, quae nunc breviter attinguntur; sed omnium quae in hominum doctorum disputatione versantur, nihil est perfectò proestabilius, quam planè intelligi, nos ad justitiam esse natos, neque opinionem, sed naturà, constitutum esse jus.

2. Lex est ratio summa, insita in natura, quae jubet ea quae facienda sunt, prohibet quae contraria.

δένδρον φέρει τοὺς καρπούς. Ὁδηγεῖται νὰ διακρίνη φύσει τὴν κακίαν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, ἀπασαί δὲ αἱ πρὸς τὴν δύναμιν ταύτην σχετικαὶ ἰδέαι εἰσὶ διαδοχικῶς τεθεμελιωμέναι εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ συλλογισμοῦ. Ὁ Κικέρων παρατηρεῖ ὅτι αὐταὶ εἰσὶ τοσοῦτω συμφυεῖς τῷ ἀνθρωπίνῳ διοργανισμῷ, ὥστε αὐτοὶ οἱ λησται δὲν ἀμελοῦσι νὰ προστρέχωσιν ἐν αὐταῖς, ὅταν πρόκηται περὶ τοῦ προσωπικοῦ των συμφέροντος. Πᾶς κλεπτῶν ἢ πειρατῶν ἀρχηγὸς ἤθελε μετ' οὐ πολὺ ἀποκηρυχθῆ ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του, ἐὰν ἐπέμενε νὰ διανέμη ἀνίσως τὴν λείαν μεταξὺ τῶν συντρόφων τῶν ἀδικημάτων του.

Κύριος χαρακτήρ τοῦ ἡμετέρου αἰσθητικοῦ συστήματος, περιέχοντος ὅλα τὰ σπέρματα τῆς δικαιοσύνης, εἶνε ἡ συνειδήσις· ἤθελεν εἶπει τις ὅτι αὕτη εἶνε παρ' ἡμῖν ὄργανον ἴδιον διὰ τὰς ἰδέας ταύτας, ἃς ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκει πανταχοῦ ἔνθα ὑπάρχει, καὶ ὁπότεν ἐπ' αὐτῶν στηρίζη τὸ ἀντικείμενον τῶν μελετῶν του. Αἱ περὶ καλοῦ καὶ κακοῦ ἰδέαι εἶνε ἐπίσης θετικαί, ὡς ἐκείναι τῆς καλλονῆς καὶ τῆς δυσειδίας. Καὶ αἱ μὲν καὶ αἱ δὲ κάμνουσιν ἡμᾶς νὰ δοκιμάζωμεν αἰσθήματα ἀποστροφῆς ἢ τέρψεως, εὐχαριστήσεως ἢ δυσαρεσκείας.

Οἱ μᾶλλον ἐμμένοντες εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς ὑπάρξεως τῆς δικαιοσύνης δὲν ἐλλείπουσιν ἐπικαλούμενοι αὐτὴν ἐν στιγμαῖς καταθλίψεως ἢ δυστυχίας. Ὅταν βλέπωμεν τινα μεγάλως ἔνοχον, καθιστάμενον τὸ θῦμα καταστροφῆς τινος, λέγομεν πάντοτε ὅτι ἦτο ἄξιος τῆς τύχης του καὶ αἰσθανόμεθα ἡδονὴν τινα τοσοῦτω ἐντελῆ, ὡς ἐὰν τὸν εἶχομεν τιμωρῆσαι ἡμεῖς αὐτοί. Ἡ δικαιοσύνη λοιπὸν εἶνε ἡ ψυχὴ, τὸ ἐλατήριον, ὁ ἐγγυητῆς, ἢ πρώτη ἀνάγκη τῶν κοινωνικῶν ἡθῶν. Τὰ θεμελιώδη δόγματά της ἔπρεπε ν' ἀνελίσσωνται ἀνεπαισθήτως ἐν τῷ πνεύματι τῶν πεπολιτισμένων ἀνθρώπων χωρὶς πρὸς τοῦτο ν' ἀπαιτῶνται μεγάλα προσπάθειαι.

Δικαίως εἶπέ τις ὅτι ἡ δικαιοσύνη ἦτο πρὸς τὸ κοινωνικὸν σῶμα, ὅ,τι ἡ ἰατρικὴ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον. Παρέβαλον ὁμοίως τ' ἀδικήματα πρὸς τὰς ὀξείας νόσους καὶ τὰ ἐλαττώματα πρὸς τὰ χρονικὰ πάθη, ἅτινα ὑποσκάπτουσι σὺν τῷ χρόνῳ τὰ θεμέλια τῶν κρατῶν. Ἐντεῦθεν αἱ τιμωραὶ αἱ εἰσαχθεῖσαι διὰ νὰ θέτωσι φραγμὸν εἰς τὰς ἀνατροπὰς τῆς δημοσίας τάξεως, δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον δραστικὰ φάρμακα, τὰ τιθέμενα ἐν χρήσει καθ' ὅσον ἡ ἐπικράτεια εἶνε πλέον ἢ ἥττον διεσθαρμένη. Οἱ ποινικοὶ νόμοι δὲν εἶνε ἐπομένως ἢ θεραπευτικὰ μέσα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον σωτηριωδῶς ἐφρημοσμένα εἰς τὰ ἀναριθμητὰ κακὰ τὰ κατατρώγοντα τὴν κοινωνίαν.

Αἱ ποιναι αἱ προωρισμέναι πρὸς τιμωρήσιν

τῶν ἀδικημάτων σκοπὸν ἔχουσι νὰ προστατεύωσι τοὺς ἀμοιβαίους δεσμούς δι' ὧν συνδεδεμέθα ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ οὐς συσφίγγει τὸ ὀρμέμεφτον τῆς σχέσεως. Ὑποκατεστήσαμεν τοὺς νόμους τούτους εἰς τὰ ὀλέθρια καὶ ἀβέβαια ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα ἤθελον προκύπτει ἐκ τῆς ἀτομικῆς ἐκδικήσεως, πάθους ἐνεργητικωτάτου, ὅπερ δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ἀνάλογον πρὸς τὴν βαρύτητα τῶν προσβολῶν. Ἄλλως τε διὰ νὰ ἦνε καλοῖ, οἱ νόμοι δὲν προέπει νὰ φέρωσι τὸν τύπον οὐδεμιᾶς ἰδιαίτερας μνησικακίας· τὸ δίκαιον μόνον δέον νὰ προεδρεύη κατὰ τὴν δημοσίευσιν αὐτῶν· τὸ δίκαιον τοὺς ὑπαγορεύει· ἢ πείρα τοὺς καθιεροῖ.

Ἡ δικαιοσύνη λοιπὸν ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν θεραπείαν καὶ διόρθωσιν τῶν ἀταξιῶν, ὧν ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις εἶνε ἐπιδεκτικὴ. Πᾶσαι αἱ παρεκτροπαὶ ἡμῶν ἐν τῷ κοινωνικῷ κόσμῳ προέρχονται ἐκ τῶν ἀταξιῶν τούτων. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει σχεδὸν πάντοτε ἀκριβῆ τῶν συμπερόντων αὐτοῦ γνῶσιν· παρασύρεται ὑπὸ τῶν ἡδυπαθειῶν, ταρασσεται καθ' ἐκάστην στιγμήν ὑπὸ ἀπείρων ἐπιθυμιῶν καὶ ὑπερβολικῶν ἀξιώσεων διὰ τὰς ὠφελείας ἃς ἀπολαύουσιν οἱ ὅμοιοί του. Ἐνεργεῖ πολλάκις ὡς ἐὰν ἐμίσει αὐτὸς ἑαυτόν. Ὁ ἄνθρωπος εἶνε ζωηρὸς, οἰηματοῦς, ἀπληστος, ἀπατεῶν, ἀπάνθρωπος, τείνων πρὸς τὴν ἰδίαν καταστροφήν καὶ κατεργαζόμενος τὴν τῶν ἄλλων. Ἐχει, ὡς παρατηρεῖ ὁ Pufendorf, μυρίας ἀνάγκας, μυρίας ψευδεῖς κλίσεις αἵτινες τὸν μεταβάλλουσι εἰς τὰ ἴδια αὐτοῦ ὄνματα· ἔχει τὴν ὑπεροψίαν ἣτις τὸν μεθύσκει, τὴν ματαιότητά ἣτις τὸν ἀπατά, τὸν φθόνον ὅστις τὸν κατατρώγει, τὴν φιλαργυρίαν ἣτις τὸν ἐξευτελίζει, τὴν φιλοδοξίαν ἣτις τὸν ἀποπλανᾷ, τὴν δεισιδαιμονίαν ἣτις τὸν τυφλῶται, τὴν θρησκομανίαν ἣτις τὸν ἀσχημίζει· κατατῆκεται ὑπὸ τῆς φιλοχρηματίας καὶ τοῦ πλοῦτου, ὑπὸ τῆς μανίας τῆς δόξης καὶ τῶν μεγαλειῶν. Ὅποῖον δεινὸν θέαμα, λέγει ὁ αὐτὸς δημοσιολόγος, ἐὰν τὰ διάφορα ταῦτα πάθη ἐξήπτοντο συγχρόνως καὶ ἀνεπτύσσοντο ταῦτο χρόνως καὶ μεθ' ὑπερβολικῆς βίας παρὰ τῷ αὐτῷ ἀτόμῳ! Ἐπ' ἴσης εἰς τὴν κατάστασιν εἰς ἣν ἡ φύσις ἔθετο τὸν ἄνθρωπον, νὰ ὑπηρετῆ ἢ διατάσση, νὰ ἦνε πτωχὸς ἢ πλούσιος, ἀκληρὸς ἢ συνδέων τὴν τύχην αὐτοῦ πρὸς ἐκείνην πολυαριθμῶν τέκνων, εἶνε δυστυχῆς, ἐὰν ὁ χαλινὸς τῶν νόμων δὲν ἐπιβάλληται αὐτῷ καὶ δὲν περιορίζηται ἐν τῷ κύκλῳ τῶν ἐνοχῶν του ὑπὸ τοῦ φόβου ὀρισμένων ποινῶν. Ἐχει χρεσίαν τῆς δικαιοσύνης ὅπως τὸν προστατεύη κατὰ πάσης προσβολῆς ἐκ μέρους ἐκείνων μεθ' ὧν συναλλάσσεται.

Ἡ δικαιοσύνη εἶνε θεβιαῖος φυσικὸν πάθος, ἐπειδὴ περικλείει ὅλας τὰς ἠθικὰς ἰδέας αἵτινες ἐκπηγάζουσι ἐκ τοῦ ὀρμιεμφύτου τῆς σχέσεως, ἐ-

πειθῆ ἡ ψυχὴ μας ἀναγκαστῆ εἰς τὴν θεάν παν-
τὸς ὅπερ βιάσκει αὐτήν, ἐπειδὴ εὐχαριστεῖται
διὰ τῆς παρουσίας παντὸς ὅπερ αὐτὴ ἐμπνέει,
ἐπειδὴ εἶνε ἐγκεχαρκαμένη ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀν-
θρώπου ὡς ἀρετὴ πάντοτε ἐνεργὸς, ἥτις μᾶς
κάνει νὰ θεωρῶμεν ὡς ἱερά πάντα τὰ παρ'
αὐτῆς εἰς ἡμᾶς ἐπιβαλλόμενα καθήκοντα. Οἱ
κυριάρχαι δὲν κυβερνοῦσιν ἢ δι' αὐτῆς. Ὅταν οἱ
νόμοι ἐκτελῶνται οἱ κακοὶ ἀπομακρύνονται.

Ἡ Γαλλία ἐρθεῖρετο ἐν μέσῳ τῶν δεινῶν τῆς
διχονοίας, τῶν κακῶν τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐ-
πιδρομῶν μακροῦ δεσποτισμοῦ. Ὁ Λουδοβίκος
ἦλθε, καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ δικαιοσύνη ἐπεφάνη ὡς
τὸ οὐράνιον τόξον μετὰ τὴν θύελλαν. Εἰσῆλθεν
ἐν τῷ βασιλείῳ του ὡς ποθητὸς εἰρηνοποιὸς ἵνα
συμφιλίωσῃ τὰς καρδίας, κατευναζῶν τὸν ἐρε-
θισμὸν τῶν πνευμάτων. Ὁ Λουδοβίκος ἀπέδει-
ξεν ὅτι διὰ τῆς ἰσχύος τῆς μεγαλογνωμοσύνης
μᾶλλον ἢ τῆς τῶν ὅπλων ἐπιτυγχάνεται ἡ εὐ-
δαιμονία τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ εὐημερία τῶν ἐ-
θνῶν. Δὲν ἐπανῆλθεν ἐν Γαλλίᾳ ἡ ὅπως τὸ πᾶν
συνενώσῃ. Ἐφερε μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ἀθάνατον ἐκεῖ-
νον χάριτον, τὸν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον μελετη-
θέντα ἐν τῇ γῆ τῆς ἐξορίας καὶ ὃν εὐλόγως ἐ-
θεώρει ὡς τὸ πολυτιμότερον ἀγαθὸν τοῦ κοινω-
νικοῦ βίου. Ἐν μέσῳ ἡμῶν ἐπραγματοποίησε τὸ
τόσῳ ἀληθὲς ὅσῳ καὶ ἐκαθὺ ἀξίωμα τοῦ περιφα-
νετέρου καὶ σεβαστοτέρου τῶν δικαστῶν μας,
ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶνε ἡ ἀληθὴς ἀγαθοεργία
τῶν βασιλέων.¹ Εἰς τὰς ἀναριθμήτους μομφὰς
τοσοῦτων δυσηρεστημένων τάξεων ἀντέταξε τὴν
μετριοπάθειαν, ταύτην τὴν πρώτην τῶν κυβερ-
νόντων ἀρετὴν, καὶ συνενῶν τὴν τοῦ παρελθόν-
τος πείραν πρὸς πάσας τὰς περὶ τοῦ μέλλοντός
μας ἐλπίδας, προητοίμασε διὰ προορατικῶν θε-
σμῶν ὅλην τὴν εὐτυχίαν ἧς ἀπολαύομεν. «Δὲν θ'
ἀποθάνω ἐξ ὀλοκλήρου, ἔλεγεν εἰς τοὺς βουλευ-
τὰς οἵτινες τὸν ἐπεσκέπτοντο σχεδὸν κατὰ τὰς
τελευταίας τοῦ βίου του ἡμέρας» ἐγκαταλείπω
εἰς τὸν λαόν μου νόμους οἵτινες ἐγκλείουσι τὸ
μυστήριον τῆς συντηρήσεως καὶ διαρκείας αὐ-
τοῦ.»²

Ἄλλοι κάλλιον ἐμοῦ θέλουσιν εἶπει πάντα
ὅσα ἐπραξεν ὁ ἡγεμὼν οὗτος, κατὰσταθῆς τοσοῦ-
τῶ μέγας διὰ τοῦ πνεύματός του καὶ τοσοῦτῳ
ἰσχυρὸς διὰ τῆς δικαιοσύνης του, ὁ σεβαστὸς
οὗτος μονάρχης, ὁ θαλὸς πολιτικός, ὃν ἐθαύμα-
ζέ τις πάντοτε τόσῳ περισσότερον, ὅσῳ συχνό-
τερον τὸν ἔβλεπεν. Ἄλλοι θέλουσιν ὀμνίῃσει
περὶ τῆς ἐξόχου ταύτης διανοίας, ἐκ τῶν σε-
πτῶν τῆς ὁποίας λόγων ἀπήστραπτον ὅλα τὰ

συμβούλια καὶ οἵτινες μετέβαλλον ἐκουσίως τὰς
καρδίας, ἀναφερόμενοι πανταχοῦ ὡς χρησμοί.
Θέλουσιν ἐπαινέσει αὐτοῦ τὴν ἀπαρέγκλιτον
μεγαλοφυίαν, ἣν διηύθυνε τόσον καλῶς διὰ τῶν
σοφῶν ἀρχῶν του, τὴν ἐξοχὸν παιδείαν, τὴν
σπανίαν κρίσιν ἐν τοῖς λεπτοτέροις στοχασμοῖς,
καὶ πρὸ πάντων τὴν στερορότητα τῆς μεγάλης
ταύτης ψυχῆς, ἀνατραφείσης διὰ τῆς σπουδῆς
καὶ μελέτης καὶ τελειοποιηθείσης τρόπον τινὰ
διὰ τῆς δυστυχίας. Θέλουσιν ἀναφέρει περὶ τῆς
φιλοφροσύνης, τῆς μεγάλης αὐτοῦ εὐγενείας, τῆς
καλλιεπείας, τῆς ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς συνδιαλέ-
ξεσιν ἀμιμήτου χάριτος, τῆς ἀπαραβλήτου αὐ-
τοῦ πολυμαθείας, ἀνταξίας τῶν ὠραιότερων τῆς
Ῥώμης καὶ τῶν Ἀθηνῶν αἰώνων, περὶ μυρίων
ἄλλων προτερημάτων κοινῶν τοῖς Βουρβόνοις,
οἵτινες συνενούσι τὴν τέχνην τοῦ ἀρέσκειν μετὰ
τῆς τέχνης τοῦ βασιλεύειν.

Τὸ κατ' ἐμὲ, δὲν ὑπομιμνήσκω ἐνταῦθα ἡ ὅ,τι
σχετίζεται πρὸς τὴν ὑπερτάτην ταύτην ἀρετὴν,
τὴν μᾶλλον ὑπὸ τῶν θνητῶν τιμωμένην, διότι
αὐτῇ ὀφείλεται ἡ ἀρμονία τῆς μοναρχικῆς μη-
χανῆς, ἣν ὁ Λουδοβίκος κατεῖχεν εἰς τὸν ἀνώτα-
τον βαθμόν. Οὐδεὶς βασιλεὺς εἶχε πεισθῆ μᾶ-
λλον αὐτοῦ, ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶνε τὸ ζωογόνο
νεῦρον πολιτείας τινὸς καὶ ἡ σώτειρα αἰγίς τοῦ
κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ ἱστορία θ' ἀναφέ-
ρη πόσον ἐγίνωσκε νὰ κρατῆ τὴν πλάστιγγα ἐν
μέσῳ τῶν ἀξιώσεων τῶν διαφόρων μερίδων.
Τίς δὲν διατηρεῖ εὐγνωμόνως τὴν μνήμην αὐ-
τοῦ ἕνεκα τῶν πρὸς τοὺς ὑπηκόους του ὑπηρε-
σιῶν, τῆς εὐθύτητος τῶν πράξεών του, τῆς συ-
νέσεως τῶν ἀποφάσεών του, τῆς εὐλαβοῦς τη-
ρήσεως τῆς εὐταξίας, τοῦ εὐσταθοῦς ἔρωτός του
πρὸς τὴν τάξιν ἣτις διατηρεῖ τὰ κράτη, τῆς θρη-
σκευτικῆς γοήσεως τοῦ χρόνου, τῆς ἐπιμελοῦς ἐ-
κείνης ἀκριβείας, ἣτις καθίστα αὐτὸν, διὰ νὰ
εἶπω οὕτω, παρόντα εἰς ὅλας τὰς ὑποθέσεις τοῦ
βασιλείου του; Δὲν χρειάζεται ἡ εἰσβολὴ τις ἵνα
κρημνισθῶσι τὰ ὀχυρώματα καὶ καταστραφῶσι
τὰ τεῖχη· σεισμός τις ἵνα καταποντισθῶσιν αἱ οἰ-
κίαι τῶν λαμπροτέρων πόλεων· ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη
ἐπιζῆ ὅλων τῶν καταστροφῶν· αὐτὴ ἔχει τὸν ἡ-
ρεμον καὶ ἰσχυρὸν ροῦν τῶν εὐεργετικῶν πο-
ταμῶν, ὧν οὐδὲν πρόσκομμα ἐμποδίζει τὴν
σωτηριώδη δύναμιν. Αὐτὴ εἶνε πάντοτε παρούσα
διὰ ν' ἀποδίδῃ ἐκάστῳ τὸ ἀνήκον, διὰ νὰ κωλύῃ
τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἐργαζομένους πρὸς ἀπο-
τυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, σκο-
ποῦ, ὁ ὁποῖος οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ αὐτὴ ἡ καθο-
λικὴ εὐδαιμονία.

A. I. ΓΑΛΙΑΤΖΑΣ.

1. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο εἶνε τοῦ ἐναγέτου Malesherbes.
2. Non omnis moriar etc. Τοιαῦτα ὑπῆρξαν αἱ ἴδιαι
τοῦ Λουδοβίκου XVIII ἐκφράσεις, πρὸς τοὺς βουλευτὰς τοὺς
κομίσαντας αὐτῶ τὸν ὑπὸ τῆς πλειοψηφίας τῆς βουλῆς
ἐπιψηφισθέντα τελευταῖον νόμον, καθ' ἣν ὅραν κατετρέχε-
το ἡθὴ ὑπὸ τῶν συμπτωμάτων τῆς ὀδυνηρᾶς νόσου ἣτις
τῇ ἀφῆρπασε μετὰ τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀγάπην τῶν Γάλλων.

Ὅτε ὁ στρατάρχης Κονδὲ ἐπιστρέφων νικη-
τῆς ἀνέβαινε τὴν κλίμακα τῶν ἀνακτόρων, εἶπε
πρὸς τὸν Λουδοβίκον ΙΔ', ὅστις περιέμεινε αὐ-
τὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κλίμακος· Συγχώρη-